

Ervaringen van een florist en van een dierenarts met de wrangwortel (*Helleborus viridis* L.) in Gelderland

M.T. Jansen (Kerkewijk 188, 3904 JK Veenendaal) en
E. van Veldhuizen (Ulst 10, 3861 LW Nijkerk)

Experiences of a naturalist and a veterinarian with *Helleborus viridis* in the province of Gelderland

Locally in the province of Gelderland farmers still use *Helleborus viridis* to cure mastitis induced by *Corynebacterium pyrogenes*. The plants are treated with care; their rootstocks harvested in August.

In recente tijd werden in het Gelderse gebied twee groeiplaatsen bekend van in het wild groeiende wrangwortel, toen werd uitgekeken naar stinzenplanten.

In het voorjaar van 1973 werden enkele planten gevonden in het bosje dat de Eldense Kolk in Arnhem-Zuid omgeeft (IVON 40.22). In 1985 werd na een excursie van de Floristenclub Gelderse Vallei naar de rijke stinzenflora van het landgoed Neerrijnen even rondgekeken bij een tussen hoog geboomte verscholen oude boerenhoeve aan de Waaldijk bij Opijnen (IVON 39.52), waar ook stinzenplanten verwacht konden worden. De stinzenplanten ontbraken; wel gaf het vinden van enige pollen wrangwortel een zeer bevredigend slot aan de excursie.

De Eldense en de Opijnense plekken tonen grote overeenkomst: beide slechts enkele tientallen meters verwijderd van een oude boerderij onder opgaand geboomte op voedselrijke bodem. Het ligt erg voor de hand dat de planten hier heel lang geleden zijn uitgezet om zonodig materiaal ervan als diergeneesmiddel bij de hand te hebben. Door het gunstige voedselrijke beschaduwde milieu zullen ze zich juist hier hebben kunnen handhaven, zonder dat ze zich in aantal hebben uitgebreid. De Opijnense boerderij heeft zich van veebedrijf ontwikkeld tot fruitbedrijf; de Eldense boerderij ligt nu besloten binnen de agglomeratie van Arnhem-Zuid, waarin de kolk met omgeving een aardig wandel terrein vormt.

Informaties bij dierenartsen op de Veluwe leidden niet tot het ontdekken van 'wilde' vindplaatsen, maar wel bleek dat met name op de Noord-Veluwe de wrangwortel nog wel door boeren gekweekt wordt als geneesmiddel tegen een paar kwalen bij rundvee. Vooral wordt het dan gebruikt tegen 'wrang', een gevreesde uierontsteking, die optreedt bij vrouwelijk jongvee en niet-melkgevende koeien (sporadisch ook bij melkgevende koeien). Wrang is de volksnaam voor een door *Corynebacterium pyrogenes* veroorzaakte mastitis. Deze bacterie wordt overgebracht door vliegjes, vooral door *Hydrotaea irritans*. Wrang wordt door de dierenarts bestreden met antibiotica; ter voorkoming gebruikt men de laatste jaren tegen de vliegjes een insectendodend middel, dat in een kleurige plastic 'flap' aan een oor wordt bevestigd en enkele maanden werkzaam blijft. Tegen gebruik van antibiotica hebben boeren bezwaren van economische aard: 1. 'De veearts komt niet voor niks'; 2. Een met antibiotica behandeld dier, dat toch dreigt te bezwijken komt niet in aanmerking voor noodslachting, daar het vlees zou worden afgekeurd voor menselijke consumptie.

De Noordveluwe veehouder, die zijn dier aangetast ziet door wrang gaat als volgt te werk. In de bil van het dier wordt met een vlijm, soms met een speciale tang, een onderhuids kanaaltje/tunneltje aangebracht. Hierin wordt een langwerpige stukje wrangwortel-wortelstok gestoken. Dit brengt ter plaatse snel een ontsteking teweeg. Door deze ontsteking zou dan de primaire ontsteking als het ware overvleugeld worden en 'verdrogen', zoals de boer dat noemt.

De in de tuin gekweekte planten worden met zorg behandeld en krijgen zonodig 's winters wat bedekking tegen strenge vorst. In augustus wordt geoogst, dan zou de kwaliteit het beste zijn. Van de wortelstok worden staafjes gesneden van geschikt formaat; deze worden gedroogd en zorgvuldig bewaard om bij voorkomende gelegenheid dienst te doen.

Misschien geeft dit artikeltje aanleiding vooral op de Noord-Veluwe eens uit te kijken naar 'wilde' vindplaatsen van *Helleborus viridis*. Over het algemeen zal de bosbodem er te voedselarm zijn, maar dat hoeft op de grens van boerenerf en bos zeker niet het geval te wezen.